

Gustafsbergs sågverk sett från fastlandet. Utsnitt av oljemålning från 1870-talet som idag finns på Merlo slott, donerad av min mormor Märta Eriksson, född Sundberg. Uppe till höger herrgården som finns där än idag, till vänster G F Burmans sommarställe, Glasvillan, där åtskilliga fester avhölls under 1870- och 80-talen. På kajen de bägge kompanjonerna Gustaf Sundberg och G F Burman

Från Eriksdal via Gustafsberg till Alvik och Amerika

Släkten Sundbergs engagemang i Alnös trävaruindustri

När man tittar upp på vinden i vår sommarstuga i Slädaviken finner man att yttertakets bräder består av en återanvänd hyvlad snickeripanel av äldre datum. Panelen togs tillvara i slutet av 1950-talet när den gamla kyrksalen på Gustafsberg revs. Denna kyrksal var ursprungligen den så kallade Glasvillan, byggd på 1870-talet av Georg Fredrik Burman som sommarställe. Där hölls fester för hela sundsvallsdistriktets sågverksägare och andra i Burmans vänkrets. Villan kom till efter att G F Burman tillsammans med min mormors farfar Gustaf Sundberg anlagt Gustafsbergs sågverk 1873.

På granntomten till vår sommarstuga i Slädaviken byggde min morfar Lambert Eriksson 1932 en liten lekstuga, helt inredd med björkplywood. Denna plywood kom från den nybyggda plywoodfabriken vid Alviks träförädling som anlagts på 1920-talet med morfar som en av delägarna. Fabriken gick upp i rök inför hans ögon vid en våldsam brand 1950.

Dessa två undanskymda sommarstugudetaljer är en spännande illustration av både min mors släkts verksamhet som trävaruföretagare under ganska precis 100 år och en epok av Alnös historia.

Fredrik Sundberg 1830-1913

Den Sundbergska släktens engagemang i distriktets trävaruhandel började sannolikt kring 1850, när Gustaf Sundbergs äldre bror Fredrik blev ägare av en sågkvarn i Kvarnsäter i Selånger. Fredrik var som sin far mjölnare och, förstod genom sin vattendrivna sågverksamhet att trävaror var en snabbt växande marknad. Fredrik Sundberg, född 1830, anlade, enligt uppgifter ur Halvar G F Sundbergs släktforskningsmanuskript, tillsammans med den yngre brodern Gustaf en bjälkgrop på Eriksdal. Något årtal finns inte angivet men detta är en av de bitar jag har för att pussla ihop en rimlig bild av Gustaf Sundbergs liv fram till etableringen av Gustafsberg.

Fredrik flyttade 1855 upp till Jämtland, först till Stugun och senare till Kvarnbacken i Utanede i Fors socken där han enligt kyrkoböcker och husförhörslängder etablerade sig som lanthandlare och torpägare, inte som kvarnägare. Man kan undra vad som fick honom att lämna Sundsvallsområdet just när sågverksamheten började växa på allvar. En anledning kan ha varit att hans tio år äldre bror Johan var etablerad där som smed. Fredrik blev kvar i Utanede till 1863 då han återvände till Sundsvall och senare grundlade Stockviks sågverk 1873.

G F Burman 1819-1888

Med all säkerhet lärde Fredrik Sundberg känna den mångsysslade och driftige G. F. Burman under sin tid i Utanede. Georg Fredrik Burman, född 1819, var son till kyrkoherden i Ragunda, Olof Elias Burman, hade tagit studenten i Uppsala och var officer och knuten till Jämtlands fältjägerregemente. Han var enligt en uppgift av Sören Nilsson 1850-1858 inspektor vid Gussjö såg i Utanede i Fors, en av Jämtlands största exportsågar. Chef för sågen var Jonas Edholm vars dotter "Malla" 1852 blev Burmans hustru. Enligt Nils August Flodén blev Burman 1853 förflyttad till Västernorrland beväringbataljon i Härnösand, vilket kan ha varit en inledning av hans senare engagemang i Härnösands ångsåg och andra sågar vid kusten. Han tycks dock ha varit bosatt i Utanede till i början av 1860-talet. Enligt Nils August Flodén sålde Burman sin egendom i Utanede till Gustaf Sundberg, oklart när. Burman köpte 1861 Merlo egendom i Timrå och bodde där fram till

År 1854 fick G.F. Burman tillstånd att anlägga manufakturmedja vid Kvarnån på sin svärfars mark, men anläggningen kom aldrig till stånd. Burman blev 1864 kapten och 1872 riksdagsman för Västernorrlands län och var involverad i åtskilliga affärer, bland annat Härnösands ångsåg, Falu ångbryggeri, kalkbruk på Gotland mm. 1873 bildade G F Burman och Gustaf Sundberg bolaget G F Burman & Co och startade Gustafsbergs sågverk.

Georg Fredrik Burman 1819-88

Gustaf Sundberg 1833-1886

Men var kommer Gustaf in i bilden? Gustaf Sundberg föddes, som femte barnet i en skara av nio, den 11 augusti 1833 i Solberg i Njurunda. Fadern Jacob Sundberg, född 1793 i Forsbacka bruk i Valbo socken i Gästrikland, var son till en hammarsmedsällderman och flyttade 1814 till Sundsvall som mjölnardräng. Jacob blev senare mjölnare och ägde enligt uppgift en sågkvarn i Njurunda under 1820- och 30-talen. Under en period på 1830-talet var han byggmästare i Torpshammar men återvände till Njurunda 1836 där han i mantalslängden för Prästbordet finns upptagen som "försvarslös". Kanske återvände han utblottad eller sjuk. Hans öden efter 1840, då han fanns upptagen som arvinge efter sin far, är okända. En änka Sundberg var upptagen i 1851 och 1852 års mantalslängder under Sidsjö och Böle byar i Sundsvalls stad, men om det var Jacobs hustru är oklart.

Vad hände då med Gustaf i unga år och hur kom det sig att han kunde starta ett sågverk vid 40 års ålder? Här är de uppgifter jag fått fram knapphändiga men om jag lägger ihop ett antal av dem tonar en bild fram som ser ut på följande sätt.

Om fadern varit på obestånd, sjuk eller otillräknelig under 1840-talet och kanske dött kring 1850 när Gustaf var 17 år måste moderns och familjens situation varit besvärlig. Yngsta systemen var född 1841 och Gustafs tre övriga yngre syskon måste ha varit en svår försörjningsbörda för modern ensam. Sannolikt blev det någon av de äldre bröderna som fick ta hand om den unge Gustaf, kanske den 13 år äldre Johan som i mitten av 1840-talet säkert hade etablerat sig i smedyrket. Kanske fick Gustaf tidigt bli mjölnardräng hos sin fadder mjölnaren N Högberg, kanske kunde han arbeta på samma ställe som sin bror Fredrik som finns upptagen som mjölnare i Kyrkmon i Njurunda i husförhörboken 1844-51.

Men hur kommer Gustaf sen i kontakt med G F Burman och vad får honom att dyka upp som kvarnföreståndare i Ragunda på 1850-talet? Flodén anger att han kom upp till Ragunda i tjuvuårsåldern för att några år förestå en kvarn.

Om brodern Johan var smed i Utanede på samma ställe där G F Burman var verksam, dels som sågverksinspektör och dels som initiativtagare till att anlägga en manufakturmedja, är det rimligt att dessa kände varann, kanske var rentav Johan tilltänkt som en smed i denna verksamhet. Kvarnbacken i Utanede är ett begränsat område där Kvarnån i sitt utlopp från Gussjön passerar landsvägen. Kvarnen och smedjan låg troligen intill varann. Kanske ordnade

Kvarnbacken i Utanede i Fors i februari 2006. Stenbyggnaden till vänster kan möjligen vara den gamla smedjan

Johan en plats åt Gustaf vid kvarnen just i Utanede någon gång kring 1850. G F Burmans far var kyrkoherde i Ragunda och om Gustaf visade driftighet i Utanede kanske möjligheten öppnade sig att han kunde ta över en kvarn i Ragunda. Kanske arbetade han också på brodern Fredriks lanthandel, kanske rentav på Gussjö såg under Burmans tid som inspektor. Flodén bedömer det som sannolikt att Gustaf vid sidan av kvarnverksamheten börjar handla med skog och senare är den drivande kraften bakom såväl Eriksdalssågen som Gustafsberg.

1858 gifte sig Gustaf med Märta Flodman, dotter till båtsmannen Eric Flodman i Tjäll , Multrä. 1860 föddes sonen Adolf i Ragunda, vid denna tidpunkt är i alla fall Gustaf och Märta bosatta där. Men uppgiften att Gustaf och Fredrik anlagt en bjälkgrop på Eriksdal är förbryllande. Eftersom bjälkgroparna, där timmer sågades för hand, oftast föregick sågverken borde detta ha varit tidigare, gärna kring 1850. Gustaf var då 17 år och Fredrik 20, och mycket tidigare är det svårt att tro att de bägge kunde dra igång en sådan verksamhet. Att starta en bjälkgrop förutsätter rimligen erfarenhet och kontakter för att få tag i virke och sälja bjälkarna vidare och ett visst kapital. Därför är det troligare att bjälkgropen på Eriksdal är ett resultat av åren i nära kontakt med Burman och Edholm vid Gussjö såg.

1860 köper nämligen inspektoren Esbjörn Edholm från Fors socken i Jämtland ett markområde på Eriksdal och anlägger en lokomobilsåg. Detta är sannolikt en etablering som följer direkt på bjälkgropen som kanske anlagts under sent 1850-tal. 1861 köps mer mark och 1868-69 fullföljs byggandet av Eriksdals ångsåg.

Esbjörn Edholm

Esbjörn Edholm var son till Johan Edholm vid Gussjö såg i Utanede och sväger till G.F Burman. Anledningen till att man från Gussjö såg engagerade sig i sågverksamhet nere vid kusten var säkert att man började känna av konkurrensen från de nya ångsågarna som både var effektivare och levererade bättre kvalitet. Vattensågarna längs Ljungans och Indalsälvens biflöden producerade fortfarande mer än ångsågarna, det gjorde man en bit in på 1870-talet, men de sågade varorna, som flottades ner till lastageplatserna vid kusten, höll inte samma kvalitet i planhet och utseende som det vita ångsågade.

Kanske var det så att konstellationen Burman, Edholm och bröderna Sundberg låg bakom bjälkgropen som möjligen också fungerade som lastageplats för Gussjö trävaror när de flottats ner till kusten. Virket till bjälkarna kom sannolikt från Jämtland, där för övrigt Fredrik skaffat sig ett torp för skogens skull. Eriksdal låg ju bra till om man tog hand om och förädlade timmer som flottats ner längs Indalsälven, och i så fall var detta en naturlig första etablering vid kusten för dem som drev Gussjö såg. Erfarenheterna av att sälja sågat virke på export hade de från Gussjö och ångsågarna vid kusten producerade sågade varor av högre kvalitet och expanderade snabbt sin volym på den starkt växande marknaden.

Om och hur bjälkgropen drevs under 1850-talet finns inga uppgifter, kanske var det Gustaf som hade överinseendet över den vid sidan av sin verksamhet som kvarnföreståndare i Ragunda. Men hur skaffar sig Gustaf erfarenhet av att driva en ångsåg, något som är en grundläggande förutsättning för att senare ta ansvaret för Gustafsberg?

Sannolikt är det på Eriksdal Gustaf Sundberg skaffar sig den erfarenheten. Flodén har också en uppgift om att Gustaf Sundberg i början av 1860-talet anlade Eriksdals ångsåg. Driften de första åren efter 1860 sker med en ånglokomobil och två sågramar. 1868 byggs sågen ut till en ångsåg för att 1870 säljas till Lars Ulrik Öquist och Erik Wiklander. Förmodligen har Gustaf Sundberg flyttat ner till Alnön och blivit ansvarig för lokomobilsågens drift från mitten av 1860-talet och sedan svarat för utbyggnaden 1868. När Eriksdal säljs blir det i så fall naturligt för Gustaf Sundberg att etablera en ny verksamhet.

1871 köpte Gustaf Sundberg vid 38 års ålder ett markområde på Fröst och bildade en tid därefter bolag med G. F. Burman för att starta en ångsåg och kvarn. Brodern Fredrik påbörjade samtidigt anläggandet av Stockviks sågverk och de hade förmodligen nära kontakt med varandra även om Fredriks namn inte förekommer kring Gustafsberg.

Gustafsbergs sågverk

1873 stod den nya ångsågen med två ramar och ångkvarnen med 4 par stenar vid Gustafsberg färdig. Kvarnverksamheten blev kortvarig, kanske var det av rent nostalgiska skäl den anlades. Kompanjonen G F Burman är fullt upptagen med sina andra affärer, travhästar och riksdagen, så driften ansvarade Gustaf Sundberg för. Burman blev riksdagsman 1872 och flyttade ner till Sigtuna och senare Uppsala och tillbringade bara somrarna här uppe. Han byggde sig en sommarvilla som fick namnet Glasvillan på Gustafsberg, där fester hölls med distriktets sågverkspatroner och andra i sundsvallssociteten. Namnet Gustafsberg är av allt att döma bildat av förnamnet Gustaf och den sista ändelsen av efternamnet Sundberg.

Som disponent flyttade Gustaf in i den nybyggda herrgården i fonden på allén från kajen. Redan 1876 avled dock hustrun Märta och Gustaf gifte om sig redan året därefter med Christina (Ketty) Bond, dotter till snickaren och rådmannen Christian Wolhard Bond och Johanna Malla von Ahn. Äktenskapet blev barnlöst när Ketty dog fem år senare, 1881. Gustaf gifte om sig 1883 med Engla Karolina Pålsson och fick dottern Anna, född 1884 och gift 1908 med disponenten Knut Linder, och sonen Karl-Erik, född 1885.

Enligt både Nils August Flodén och Helge Höglund var Gustaf Sundberg en disponent som var särdeles omtyckt av sina arbetare och han var även aktiv i det kommunala livet på Alnön. Enligt tidningsreferat vid hans död var det ”rörande att se hur många av hans gamla arbetare fälde strida tårar vid underrättelsen om hans död”

1885 köpte Burman & Co Alviks sågverk och byggde ut verksamheten där. Den 8 augusti 1886 dog Gustaf Sundberg, 53 år gammal. Sonen Adolf tog då över driften av de bägge sågarna, men när G F Burman avled 1888 ombildades bolaget till G F Burmans aktiebolag 1888, men fortfarande med Adolf i ledningen. I slutet av 1880-talet fick bolaget några förlustår, men hämtade sig. 1895 hamnade dock bolaget i ekonomisk kris och gick slutligen i konkurs. 1896 såldes konkursboet till grosshandlare Jonas Röst.

Alvik

Alvikssågen hade redan 1890 fått ny ägare i form av det nybildade Alnö Ångsågs Aktiebolag med engelsmannen Edward Yates Aston, verksam i Matfors, i ledningen, men redan 1891 köpte Adolf Sundberg tillbaka Alvikssågen och drev den till 1908.

Adolf Sundberg 1860-1910

Adolf Sundberg, född 1860, växte från 13-årsåldern upp på Gustafsbergs herrgård och tog del *Adolf Sundberg 1860-1910. På jaktbilden är han personen längst till höger*

1892 Mattias Westman och Erik Olof Vikström med Henrik Rönström, Leo Ahrens & Adolf Sundberg sitta

i verksamheten från 20-årsåldern. Han gifte sig 1885 med Hulda Hamrin, dotter till garvaren Lars Petter Hamrin och hans hustru Anne Lovisa Hedin. De fick fyra barn, Gustaf född 1886, Märta, född 1888, Lars Petter, kallad Pelle, född 1889 och Nils född 1892. I samband med köpet av Alviks sågverk flyttade familjen till herrgården på Alvik. Herrgården brann på 1890-talet men återuppbyggdes i den form den har än idag.

Verksamheten vid sågen övertogs 1908 av konsuln Henrik "Hippen" Åslund, men övertogs åter av familjen Sundberg efter Adolfs död 1910. Änkan Hulda och äldste sonen Gustaf drev verksamheten fram till 1912 då den såldes till Erik Johansson från Bispgården.

Gustaf Sundberg 1886-1959

Efter att man sålt Alvik flyttade Hulda och sonen Gustaf till Stockholm. Gustaf hade tagit studenten i Sundsvall och gått Schartaus handelsskola i Stockholm. Gustaf hade även varit på studieresa till Ryssland genom kontakter med Veerstegh på Graningeverken. I Stockholm anställdes Gustaf på trävaruhandelsföretaget Warjag AB och arbetade där till sin pensionering i mitten av 1950-talet. Trävaruhandeln, mestadels på export, gav Gustaf långvariga affärsrelationer med bröderna Jonsson på Rengsjö såg i Bollnässtrakten. När träfiberskivor som masoniten och porösa skivor kom ut på marknaden på 1930-talet engagerade sig Warjag i tillverkning och försäljning av skivor under varumärket Fibrex. Jag har själv barndomsminnen från femtiotalet av reklamaffischer för detta märke vid något besök hos Gustaf i hans villa i Ålsten utanför Stockholm. Gustaf gjorde flera turer till USA i studie- och affärssyfte under sent 40-tal och tidigt 50-tal och förekom även i dåtidens reklam för att man kunde lita på flyget när man snabbt skulle till Amerika. Tryggt sovande såg man honom avbildad i en flygplansfåtölj som bevis på att det inte var farligt att flyga.

Gustaf Sundberg den yngre

Gustaf följde med intresse vad som hände med Alviks träförädling även om han inte var återförsäljare för deras produkter. Han dök ofta upp på Alnön när han hade affärer i Rengsjö att sköta. Gustaf, som aldrig bildade familj, avled 1959.

Märta Eriksson, född Sundberg 1888-1982 och Lambert Erikson 1882-1960

Adolfs och Huldans dotter Märta, född 1888, min mormor, utbildade sig till folkskollärare i Umeå och blev lärare på Uslands skola på Alnön. 1921 gifte hon sig med folkskolläraren Lambert Eriksson från Ås på Alnö. Morfar Lambert var en flitig och duktig snickare på sin fritid och byggde sig sammanlagt tre sommarstugor vid Åssjön och Slädaviken. Den första byggde han tillsammans med sin far Erik Eriksson intill Ås brygga på 1910-talet, de två senare i Släda på 1920-talet. När Alvikssågen 1927 ombildades till Alnö träförädlings AB blev Lambert en av aktieägarna och den nya fabriken levererade material till inredningen av sommarstugorna i Släda. Under sina experiment med olika sorters plywood gjorde ägargruppen 1928 en studieresa till Finland och kunde konstatera att björk nog var det bästa materialet för att få en jämn och fin plywood. När plywoodfabriken startade 1932 blev just björkplywood en central produkt. I sommarstugan i Släda kan man följa plywoodutvecklingen. I stora stugan finns en variant från sent 20-tal, belagd med en okokt linolja har den än idag en stark vidhäftningsförmåga eftersom den aldrig torkat riktigt. Den lilla lekstugan från 1932 visar dock

Folkskollärary familjen Eriksson framför sommarstugan i Släda sommaren 1931. Från vänster Lambert, dottern Margit, Märta's mor Hulda Sundberg, Gun och Märta

upp Alviks träförädlings nya produkt, hela inredningen är gjord i betsad björkplywood. Detta fungerade som en liten produktutställning för företaget, lämplig att visa upp för vänner och affärsbekanta på besök i Släda.

Lambert och Märta Eriksson bodde under många år i Uslands skolas lärarbostad, där min mor Gun och min moster Margit växte upp. Även min äldste son Stefan gick sina första år i den gamla träskolan innan den revs för att ge utrymme för servicehuset som står där idag. 1940 byggde Lambert ett eget hus i Alvik, granne med herrgården där Märta vuxit upp. 1950 kunde han bedrövad från sin balkong bevittna hur hela Alviksindustrin totalförstördes i en brand. Då fällde han den framsynta kommentaren "Nu är det slut", vilket det också var för min mors släkts engagemang i distriktets trävaruindustri, ganska jämnt hundra år sen bröderna Fredrik och Gustaf Sundberg började i branschen.

Även min fars släkt från Värmland har haft en långvarig koppling till Sundsvallsregionens skogsindustri, men det är en helt annan historia.

Hans Gillgren

Märta och Lambert Eriksson på balkongen till huset på Alvik i början av 1950-talet.

Källor:

Halvar G. F. Sundberg: Slakten Sundberg från Askersund, 1968

Nils August Flodén: Sågverkspatronerna, 1949

Helge Höglund: Såg vid såg jag såg, 1957

Sågverksfolket, del 1, 1995

Muntliga uppgifter från Gun Gillgren, född Eriksson.